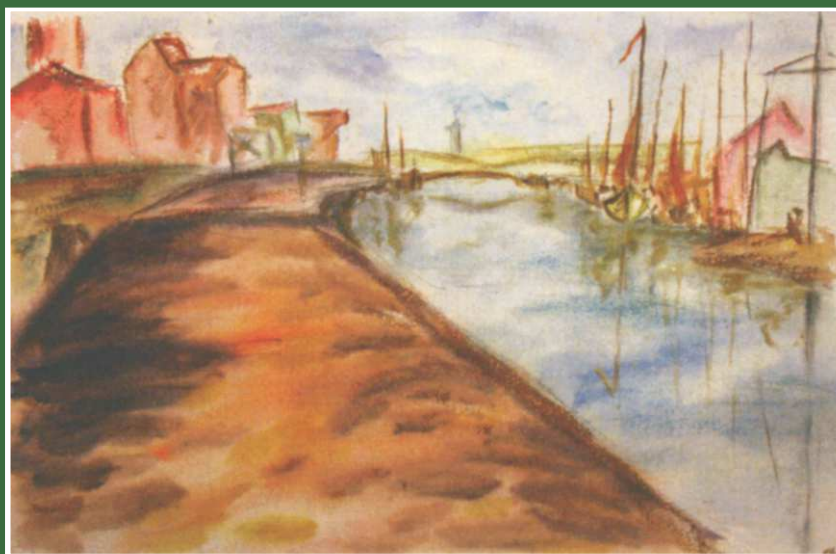

HISTORIA I KULTURA ZIEMI SŁAWIEŃSKIEJ

Tom XIV

DARŁOWO:

MIGAWKI Z HISTORII MIASTA I OKOLIC

HISTORIA I KULTURA ZIEMI SŁAWIŃSKIEJ
T. XIV

FUNDACJA „DZIEDZICTWO”

HISTORIA I KULTURA ZIEMI SŁAWIEŃSKIEJ

TOM XIV

DARŁOWO: MIGAWKI Z HISTORII MIASTA I OKOLIC

Redakcja:

WŁODZIMIERZ RĄCZKOWSKI
JAN SROKA

SŁAWNO–DARŁOWO 2021

Włodzimierz Rączkowski, Jan Sroka (eds.), *Historia i kultura Ziemi Sławińskiej*, t. 14: *Darłowo: Migawki z historii miasta i okolic* [History and Culture of the Sławno region, vol. 14: Darłowo: Snapshots of the town's history and its vicinity]. Fundacja „Dziedzictwo”, Sławno 2021, pp. 236, figs 62, tables 12. ISBN: 978-83-957115-2-7. Polish texts with German summaries.

© Copyright by Włodzimierz Rączkowski, Jan Sroka 2021
© Copyright by Authors

Na okładce: Günter Machemehl, *Port w Darłowie*, akwarela 1934, 76 × 56 cm [w:]
Jemett E. 2012. *Der Maler Günter Machemehl. Zwischen Hesse,
Bach und Schmidt-Rottluff*, BoD-Books- on Demand, s. 32

Tłumaczenia na język niemiecki: *Brigida Jerzewska*

Redaktor: *Katarzyna Muzia*
Skład i łamanie komputerowe: *Eugeniusz Strykowski*

Publikację wydano przy finansowym wsparciu Urzędu Miejskiego w Darłowie
oraz Starostwa Powiatowego w Sławnie

Wydawca/Herausgeber: Fundacja „Dziedzictwo”,
76-100 Sławno, ul. Mielczarskiego 7/5

ISBN 978-83-957115-2-7

Druk/Druck: Drukarnia „BOXPOL”, 76-200 Słupsk, ul. Wiejska 28

Spis treści

JAN SROKA (Sławno), WŁODZIMIERZ RĄCZKOWSKI (Poznań) Migawki z przeszłości Darłowa i okolic – wprowadzenie	7
RAFAŁ WITKOWSKI (Poznań) Johann Christian Schöttgen i jego artykuł o dziejach kartuzji darłowskiej z 1721 roku	15
JADWIGA KOWALCZYK-KONTOWSKA (Szczecinek) Darłowska rodzina Hemptenmacherów i jej wpływ na życie miasta w XIX wieku	39
MAŁGORZATA ŚWIĄTKOWSKA (Darłowo) Port darłowski w latach 1840–1883	59
JÓZEF LINDMAJER (Słupsk) Sytuacja społeczna i polityczna na terenie ziemi sławieńskiej w latach 1845–1850 (w tym wydarzenia darłowskie 22 lipca 1848 roku)	75
KRYSTYNA RYPNIEWSKA (Koszalin) Nowożytny witraż z kościoła pw. Matki Bożej Częstochowskiej w Dobiesła- wiu, obecnie w koszalińskiej kaplicy Domu Biskupiego	111
KACPER PENCARSKI (Słupsk, Koszalin) Port w Darłowie w okresie międzywojennym	125
EWA GWIAZDOWSKA (Szczecin) Dawne pocztówki źródłem wiedzy o DarłóWKU	153
BRYGIDA JERZEWSKA (Darłowo) Rügenwalde – Darłowo w roku 1945: urywki wspomnień	207
STEFANIE NAUMANN (Stockton, Kalifornia) Tadeusz Leon Haska in Darłowo, Poland, 1945–1946	215
Indeks osób i nazw osobowych	237
Indeks nazw geograficznych	243

Tadeusz Leon Haska in Darłowo, Poland, 1945–1946

STEFANIE NAUMANN* (Stockton, Kalifornia)

My grandfather, Tadeusz Leon Haska (Fig. 1), was born in Mikołajki,¹ a village near Nowe Miasto Lubawskie, Poland in 1919. Orphaned at the age of thirteen, he and his twelve-year-old brother, Antoni Alojz Haska, lived alone in a one-room apartment in Chodzież (Wielkopolska Region) throughout their high school years. To support themselves, Tadeusz tutored other children and wrote articles for the local newspaper. Antoni sold his artwork that included painted postcards, sculptures and wood carvings. They managed to survive high school on their own, but they had to burn all of the furniture in their apartment to keep warm. World War II began as Tadeusz began his second year at Poznań University, which is now known as Adam Mickiewicz University,² and Antoni was preparing to attend an art academy. During the war, Antoni was forcibly sent to work by the Arbeitsamt. For the first three years, he worked as a farm worker in the village of Swoboda in central Poland. For the remaining years of the war, he was sent to the estate of Witów in southern Poland. Tadeusz was a member of the Polish underground resistance movement during the war. He survived the war largely on the run, using his knowledge of numerous languages to stay alive, as he recalls in his 2019 memoir *How Languages Saved Me: A Polish Story of Survival* (Haska, Naumann 2019).³ He translated German newspapers

* Eberhardt School of Business, University of the Pacific, Stockton, California, 95219 USA, e-mail: snaumann@pacific.edu

¹ [http://encyklopedia.warmia.mazury.pl/index.php/Miko%C5%82ajki_\(gmina_Kurz%C4%99tnik\)](http://encyklopedia.warmia.mazury.pl/index.php/Miko%C5%82ajki_(gmina_Kurz%C4%99tnik))

² <http://international.amu.edu.pl/>

³ Preparing this text I also used Tadeusz Leon Haska's personal documents, journals, photo albums, and interviews captured via audio and video recordings in 1989, 1990, 2005, 2006 and 2009.

Fig. 1./Ryc. 1. Tadeusz Leon Haska

to farmers and job instructions to French prisoners of war, and even impersonated some Nazis on occasion.

When the war ended in 1945, Tadeusz returned to his university town of Poznań. He hoped to resume his studies, but the school was in the process of re-organizing itself to get rid of all German changes imposed. There was a lot of work to be done. Tadeusz went to a Polish Western Union organization and asked for a job in the regained territories. Poland regained western territories, and he got an assignment to the town Derlow,⁴ which is now known as Darłowo. Tadeusz described it as a beautiful little coastal town on the Baltic Sea that was not destroyed by any German or Soviet war actions. The Polish population started arriving, and the Germans started migrating to Germany.

Before and during the WWII, there was a center of German command; when they left, the Soviet army moved in and again it was a seat of a Soviet Russian commanding general. Tadeusz reported to the mayor, Stanisław Dulewicz, who had previously been a professor at a high school. He was forcibly sent by Germans to work in Germany (Rügenwalde/Darłowo) during the war. When he was liberated, he was nominated

⁴ It was a German town called Rügenwalde which was re-named as Derlow.

mayor of the town. Since he had previously been a professor, he dreamed of organizing a Polish high school and junior college in this town. Although he was mayor, he also became director of the junior college. He gave Tadeusz two jobs. During the daytime, Tadeusz helped establish Polish administration of the town and even officiated at some weddings, including that of current Darłowo resident Brygida Jerzewska. He served as secretary of a six-person city council. The other council members were Mayor Stanisław Dulewicz, Piotr Paul, Anna Villier, Zbigniew Czarnecki, and Ludwik Dzierzanowski. Tadeusz also worked on a committee to re-name the streets of Darłowo.

In the evening, Tadeusz was a teacher of Polish language and literature, Latin, and French. He worked twelve- to fourteen-hour days, but was very happy. The students who enrolled in this junior college were young people who lost a lot of time because of the duration of the war (5½ years). They were very eager to study, and, for Tadeusz, it was a real pleasure to teach them.

During the time he was teaching in Darłowo, Tadeusz met his future wife, Jadwiga. Her parents named her after Saint Jadwiga (1178/80–1243) and Queen Jadwiga (1373/4–1399). When he saw her at a concert in Darłowo, it was love at first sight. She was there with her friend Danka, and Tadeusz was there with his friend, who was a priest. During the intermission at the concert, Tadeusz went over to Jadwiga and introduced himself. Two days later, Tadeusz sent her roses and a letter asking for a date. It was nearly impossible to get flowers in Poland in September 1945, so he made quite an impression on her. Whenever Tadeusz would bring Jadwiga flowers throughout their fifty-seven-year marriage, it always brought a smile to her face.

Tadeusz proposed on a bridge over the river Wieprza under the light of the moon. He told Jadwiga that she would always have everything she needed, but that he was not someone to chase after money. Their wedding on September 18, 1946, was tiny and quiet. Because Tadeusz belonged to an anti-Communist political party, he needed to keep a low public profile. The only family member to attend the wedding was Tadeusz's brother, Antoni. The official witnesses of record were Stefania Danuta Grunwald, a civil servant, residing in Darłowo at 24 Cegielniana Street, and Jan Koczarski, a civil servant, residing in Darłowo at 69 Morska Street.

Even though Tadeusz was a teacher, Jadwiga's parents were skeptical of him for a while. They were from Warsaw, a big city, and saw him as a peasant boy from the countryside. There were even prejudices about eye color. City dwellers like Jadwiga's parents were more likely to have

brown eyes and Polish people in the countryside were more likely to have blue eyes. Jadwiga's mother, in particular, was distrustful of Tadeusz's blue eyes. Tadeusz's mother-in-law was also concerned that his work as a member of the Polish underground resistance movement during the war would put Jadwiga in danger. When Jadwiga moved into Tadeusz's home in Darłowo, she and her mother were horrified to find grenades in the china cabinet and rifles under the bed. They were so terrified that they secretly buried the weapons in the backyard. At that time, possession of weapons was met with immediate execution.

Jadwiga and Tadeusz lived in a big, beautiful house, and everything was ideal (Fig. 2). The only thing that Jadwiga complained about was the abundance of mosquitos in Darłowo during the warmer months. Tadeusz felt that it was really a pleasure to teach and to live in that little town, until something happened. Namely, the Soviet Secret Police opened an office in Darłowo. They had a building in the marketplace, and right away, all kinds of unpleasant things started to happen.

Fig. 2. Tadeusz and Jadwiga's home in Darłowo, Poland

Ryc. 2. Dom w Darłowie, w którym mieszkali Tadeusz i Jadwiga

While working at the junior college, Tadeusz was very active in government affairs. He and the curator of the local castle, Amelia Łaczyńska, founded the local branch of the Polish People's Party (known as Polskie

Stronnictwo Ludowe; PSL) in Darłowo (Walkiewicz, Żukowski 2005). Tadeusz served as secretary of the national municipal council representing the PSL (Fig. 3).

Fig. 3. The first city board meeting of 1946 in Darłowo, Poland. Tadeusz Haska is in the first row, third from left

Ryc. 3. Pierwsze posiedzenie Rady Miasta w 1946 roku w Darłowie. Tadeusz Haska trzeci od lewej w pierwszym rzędzie

The Communists wanted to liquidate Tadeusz’s political party which had pre-war roots. The name of the party members translated to English as “people who live in the countryside”. Most of the Polish population belonged to that party even though they had nothing to do with farming, but they supported the prime minister and his peasant party. Friends persuaded Tadeusz to run for Parliament in the January 1947 elections that were supposed to be “free and unfettered”. They wanted him to serve as their Darłowo district candidate to represent them in Warsaw. Tadeusz accepted their nomination, but it wasn’t a very sound decision from the standpoint of his safety.

He received warnings that if he did not give up this idea of belonging to a party opposing Communism, it would be disastrous for Tadeusz be-

cause he would be put in prison. But these were just rumors. The threats came from the Commandant of the Secret Police. People were coming to Tadeusz and telling him to be careful because the Communists would not allow him to go to Warsaw. But Tadeusz was young and full of optimism and energy, and decided that he could not be scared. Most people he knew were on his side, so he disregarded the warnings. But Tadeusz was naïve. Soviet troops were occupying Poland! Stalin was alive at the time, and the Communist Party would never let the opposition win the election. Before elections could take place in January, they arrested Tadeusz in December. It was a preventive arrest so that he would not be able to campaign for this seat. The Communists figured that no one would vote for him if he was in jail.

On December 7, 1946, Tadeusz was in his office at the junior college when two soldiers with rifles arrived and told him that the Commandant of the Soviet Secret Police,⁵ Zdzisław Kowalski, wanted to talk to him. Tadeusz tried not to go, but they said they would be forced to use their rifles if necessary. So Tadeusz went. Jadwiga watched in disbelief as she saw Tadeusz walking with the two soldiers while she was having her hair styled at a salon.

Tadeusz recalls that the chief of the Soviet Secret Police was very pleasant to him at first. The Commandant started an interrogation by asking Tadeusz if he owned, before the war, any factories, or if he was a capitalist with a large agricultural estate, or whether he was a banker. Tadeusz answered him emphatically, “No. I am a working person. I am a teacher”. He said: “Then why are you on the other side? Why are you not with us? You are one of us. You should be on our side, the side of the workers”. What he meant was the side of the Communist Party. Tadeusz told him: “I’m not going to change my political affiliation because I want Poland to be Poland, not a Soviet republic”. Tadeusz explained that he wanted to make sure that Poland would be free from any interference from other powers.

The Commandant became very angry with Tadeusz and told him that he was going for dinner to a restaurant with another person sent from Warsaw to help get rid of people like Tadeusz. He said that he hoped that

⁵ According to the documents in Polish archives Tadeusz Haska was arrested by a representative of Polish Department of Security, the Ministry of Public Security, known as *Urząd Bezpieczeństwa* (UB). It was the secret police (intelligence) fighting against anti-communist movements/organizations and political opponents [see: [https://en.wikipedia.org/wiki/Ministry_of_Public_Security_\(Poland\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Ministry_of_Public_Security_(Poland))]. In common understanding UB was closely linked to the Soviet Secret Police but in fact it was a Polish governmental agency. Whenever Tadeusz mentions SSP in the text it should be understood as UB.

Tadeusz would change his mind by the time that he would return from dinner. As soon as the Commandant left, a soldier entered the room and quickly opened a trap door in the floor and pushed Tadeusz down the hole into a basement. The soldier informed him that he was instructed to let Tadeusz out at midnight when the Commandant would come back.

Tadeusz found himself in a dark space with water almost up to his knees. When he tried to stand up, he could not because there was not enough room, so he had to crouch. Tadeusz understood that this was done to him to try to get him to change his mind when the Commandant returned from dinner. It was so uncomfortable. Tadeusz recalls that he wondered how long he would have to remain there. It was 8:00 in the evening. At midnight, the door opened, and the soldier took him out of the hole and told him that any minute the Commandant would be back. He instructed Tadeusz to sit on the chair in the Commandant's office to wait for the Commandant's return.

Tadeusz knew that he had been down in the cellar for four hours because the clock in the city hall tower was chiming very loudly once every half hour. It had sounded eight times since he had been down there. While waiting, he looked around the office and noticed that a man was asleep on a couch. He was snoring, but when he woke up and looked up, he said, "Who are YOU?" Tadeusz said, "What about you? Who are you?" The man said: "Don't worry, I'm just a bailiff from a village here. I killed two Russian soldiers, but I'm not worried because I'm a member of the Communist Party. A Polish woman who owns a farm called me for help in stopping some Russian soldiers from stealing a cow from her farm. I shot and killed the thieves when they refused to return the cow. Nothing will happen to me because I am a member of the Communist Party. Those two soldiers were deserters, so I was justified in killing them for stealing the cow. I will just sign a report, and I will be free. I'm just waiting for the Commandant to return".

"But you are in trouble. Isn't your name Haska? I heard someone on the phone, and your name was mentioned. The Soviet Secret Police Commandant said you are supposed to be transported to the next county seat town where there is a prison. You better disappear before morning".

Tadeusz was afraid that the man was trying to talk Tadeusz into escape and that while he was escaping, they would try to kill him. He thought the man was a provocateur. But then the man fell asleep and started snoring again. Tadeusz was scared of doing something foolish. But when he heard the tower chime signaling that it was 1:00 am, then 2:00 am, then 3:00 am, then 4:00 am, he decided that he would not stay there any longer.

When he was arrested, Tadeusz's whole world crumbled. He knew that leaders of political parties had been arrested and never heard from again. Tadeusz's only chance at survival was to find a way to escape from the jail. He was thinking about his cousin Józef Otto Rogatty, two years younger than him, who had escaped prison the previous year. He had been studying at the missionary seminary⁶ in Ninino near Oborniki (north of Poznań)⁷ at the start of the war when he was promptly taken as a prisoner of war by the Nazis. After multiple unsuccessful attempts, he finally escaped on January 14, 1945, and became a priest a few years later.

The room Tadeusz was in was on the ground floor. When he looked out the window, he noticed that the surrounding buildings were three stories high and built together in a square. Tadeusz observed that, when the guard left periodically, he was usually gone for about ten to fifteen minutes. That would be Tadeusz's chance to escape.

Tadeusz opened the window where there was no bar blocking it, and this surprised him. He jumped out the window, down to the ground. Tadeusz noticed that there was a courtyard, but from both sides, there was a square building with no way to get out. He looked up, and could not believe that nobody was shooting at him. Tadeusz expected that the Secret Soviet Police would start shooting at him, but nothing happened. The walls were flat with nothing to hold on to. He looked around and saw a gutter for him to climb along the pipeline to the roof. The gutters were on an overhang, and it seemed impossible to get over the edge, but somehow, Tadeusz found something on the roof steady enough to hold on to that allowed him to swing himself up onto it. It was very difficult to make it up to the roof, but Tadeusz was pretty strong and young. Once on the roof, he had to figure out how to get down. Tadeusz decided that it was worth the risk to climb down the street side of the building by holding on to the gutters. From one roof, he jumped to a lower roof to the ground. Somehow, he survived and was able to leave the area without being discovered.

Tadeusz knew that he did not have much time to see his wife Jadwiga, because their home would soon be under observation for sure. Jadwiga had recently learned that she was expecting their first child. She gave Tadeusz a loaf of bread and money and instructed him to disappear. He kept that piece of bread his entire life. It is hard as a rock,

⁶ The missionary seminar existed in Ninino in the years 1931–1939 [https://pl.wikipedia.org/wiki/Stowarzyszenie_Misji_Afryka%C5%84skich] and it was organized by the Society of African Missions [<https://sma.ie/about-us/>].

⁷ <https://pl.wikipedia.org/wiki/Ninino>

but Tadeusz's family has saved it all these years as a reminder of the couple's love for each other.

Because Jadwiga had previously seen Tadeusz walking in the company of the two soldiers while she was in the hair salon, she had some warning that something bad was about to happen. She gave Tadeusz the address of her parents in Warsaw. After stopping by a friend's house to get additional money and clothing in order to be able to leave the country quickly, Tadeusz headed for the railroad station. But then he realized that he would not be able to buy a ticket in Darłowo because the Soviet Secret Police had probably already notified the local railroad station. So Tadeusz instead walked along the tracks to the next town, and went to the president of the county capital of the Polish Peasant Party. The president gave him shelter, and sent his daughter to the station to buy a ticket for Warsaw. She came back with the ticket and gave it to Tadeusz. He went back to the station, but did not enter in the usual way. Tadeusz let the train pass and jumped on it from the other side where nobody would see him enter and traveled to Warsaw.

When Tadeusz had been held in the Soviet jail in Darłowo, the soldier had taken away all of his identification documents and money. Everywhere in the autumn of 1946, they were looking for young people Tadeusz's age who were supposed to be registered in the military district office for a draft. Everyone who registered received a yellow piece of paper as evidence of registration. That meant that the person would be drafted at some time in the future. Young people were stopped all the time and asked to show the yellow paper; then they would be allowed to go free. But Tadeusz no longer had this paper since the police took it from him. While on the train to Warsaw, he worried that a military patrol would enter his compartment and ask for the yellow piece of paper. Tadeusz thought that the nervous look on his face would give him away.

Sitting on the train in terrible fear of being discovered without identification, Tadeusz happened to notice that someone in his train compartment was reading a newspaper and looking at him from time to time. For some unknown reason, the stranger walked right up to Tadeusz and quietly handed him a yellow piece of identification paper. He told him: "Memorize this name and place and date of birth". Then he left the compartment.

Tadeusz looked at the yellow paper, memorized the information, and wondered what had just happened. He followed the man's instructions and put the yellow paper in his pocket. About fifteen minutes later, a military patrol entered Tadeusz's train compartment and asked for him to show his yellow piece of paper. He was safe. Later on, Tadeusz was

thinking about this encounter, and decided that the man who gave him the yellow paper must have been someone from the Polish underground, helping people trying to avoid service in the Soviet-occupied army. Tadeusz referred to this man as his guardian angel.

While on the train, Tadeusz was thinking about how quickly his life had changed. He had married Jadwiga on September 18, 1946, and they were living a wonderful life together. Then on December 7, he was arrested. When the train arrived in Warsaw, Tadeusz went to Jadwiga's parents' home. When he arrived there and knocked on the door, his mother-in-law, Władysława Borzym Trzebińska fainted at the sight of him! Her husband, Jan, helped her.

Tadeusz said: "What happened?"

He answered: "Just a few minutes ago, there were members of the Soviet Secret Police here asking for you. She was so overwhelmed that she fainted". The Soviet Secret Police had searched the home. To Tadeusz's great surprise and disgust, they had taken a jar containing his appendix!

Tadeusz had always believed that it was important to have all of his body parts with him when he died. His appendix had been removed during the war, without any anesthesia. It seems strange now, but Tadeusz had kept his appendix in preservative in a jar. When the Soviet Secret Police were searching the house and demanded alcohol from his in-laws, they could not stop the man from drinking from the jar with Tadeusz's appendix!

For Tadeusz, it was clear that it was not safe for him to stay there. He went to Jadwiga's uncle's home in a suburb of Warsaw. It was there that Tadeusz learned that all the other members of his party's leadership in Darłowo had been arrested, just as he was. But they were not so fortunate as to escape. Tadeusz kept thinking about how he was unjustly arrested. He had had the best intentions. As a teacher of junior college, he could not figure out why this was so offensive to the Communist Party that they felt it was necessary to stop him from doing this. He was active in political circles. The prime minister of Poland's government-in-exile in London during the war, Stanisław Mikołajczyk, returned to Poland in 1946 to become deputy premier and re-build his political party, to which a number of Poles belonged: *Polskie Stronnictwo Ludowe* which was the Polish Peasant Party. This party was traditional, democratic, and against the Communist Party. The goal was to keep Poland as Poland, a free Poland without any connections to the Soviet Union. Now that Mikołajczyk was back in Poland, the Polish people felt it was time to have an election and see who was in favor of keeping Poland independent.

Stalin had agreed with Churchill and Roosevelt that Poland was supposed to have an elected government.

Tadeusz decided to go to meet with government officials to challenge his arrest. He was naïve, but at that time, he felt it was his duty to try to show the local powers of the Communist Party that Poland still had a democratic system in the western sense. Tadeusz went to the national council government organization that was a substitute of a Parliament because it was before elections to Parliament. He went to the legal advisor to the national council and explained to him that he was a member of the local municipal council in Darłowo. After listening to his story, the legal advisor instructed him to move abroad. The legal advisor tried to persuade Tadeusz that one person was unable to oppose the powers of the Communists, and advised him that this would be the only way for him to survive.

Tadeusz still did not believe that leaving the country was the right thing to do, so he went to the office of the Polish Peasant Party where Stanisław Mikołajczyk, the prime minister, was the leader. He was at a conference, but his second-in-command, Stefan Korboński, received Tadeusz. Tadeusz asked him: “What should I do? I was arrested on December 7, 1946. My people in Darłowo told me that I was supposed to be the Peasant Party candidate in January 1947. When I was supposed to have a campaign meeting, I was always denied. Where’s the freedom? What’s going on?”

Korboński said: “Everything’s fine with the party here in Warsaw. Things are going so well here that we now even have our own newspaper”.

Tadeusz told him: “In the capital, you are treated like a legitimate political party, but in the provinces, we are thrown in jail. What protection do you have? I thought you would have power to help me?”

He answered: “Yes, we have this power. There must be some kind of misunderstanding”.

Tadeusz responded: “The rest of the members of my party’s leadership in Darłowo were all arrested. I was the lucky one – the only one who escaped. The rest were not lucky. They are all still in jail”.

Korboński told Tadeusz: “Go see the prosecutor in Darłowo and tell him that you saw me, and he will let you go because it’s of course illegal to arrest you”.

But Tadeusz told him: “I will not return there. I know that they will not listen. They don’t know you or the prime minister and disregard the existence of our party because they are Communists. They have started a dictatorship of Communism. You here in Warsaw don’t feel it. But in the provinces, it’s destructive”.

Korboński said: “Change your name and go to some other province like Siberia or Eastern Poland”.

Tadeusz said: “I am a married man, my wife is expecting a baby, and I cannot do such a thing. I lived like a rabbit during the German occupation for five-and-a-half years, and I do not want to do that again. I am in Poland, and I want Poland to be governed by a Polish democratic government”.

He said: “We want this too, but the road is long to achieve it. How about you join guerilla warfare?”.

Tadeusz said: “I’ve had enough of that during the German occupation. Do you expect me to shoot other Poles just because they are red, and I am not red? No, I don’t want to repeat what happened in Spain where Spanish were killing each other”.

After talking with him some more, he eventually told Tadeusz that the only thing to do to survive is simply leave the country. There was no other way.

After receiving this disappointing news, Tadeusz went to see Jadwiga. He could not go to her parents’ home since the Secret Police had looked for him there. Instead, he went to her uncle’s home in Warsaw, where she later joined him. They tried to take their minds off their desperate situation by going to the theater. The show was called *The Devil’s Disciple*.

Fig. 4. Jadwiga and Tadeusz Haska, soon after they were re-united
Ryc. 4. Jadwiga i Tadeusz Haska wkrótce po ponownym spotkaniu

After that, they boarded a train to the Czechoslovakia border. It was so hard for Tadeusz to leave behind his pregnant wife, but Jadwiga told him that it was their only option. He promised to come back and get her as soon as he could, which he did, nine months later.

Tadeusz's former Darłowo colleague, Amelia Łączyńska (2017: 35), wrote in her diary⁸ that a few months after his escape, she heard that he had reached Gdańsk where he made friends with a group who were making fishing nets before executing his escape out of Poland. Once back in Sweden, Tadeusz wrote a letter to Amelia, who later became a successful writer, letting her know that he and Jadwiga were safe (Fig. 4). Tadeusz continued to write to Amelia every couple of years until her death at age 100 in 1993.

Tadeusz and Jadwiga's infant son, Marek, died a few days after his birth in Poland. After spending a few years in Sweden, Tadeusz and Jadwiga emigrated to the United States (Tarnowski 2009: 145), where their daughter, Christine was born. Tadeusz taught at the Army Language School, later known as the Defense Language Institute, in Monterey, California for thirty-five years. After the war, Tadeusz's brother Antoni became a well-known artist in Kraków, Poland.

Tadeusz Leon Haska w Darłowie, Polska, w latach 1945–1946

Mój dziadek Tadeusz Leon Haska (Ryc. 1) urodził się w Mikołajkach koło Nowego Miasta Lubawskiego, w Polsce w 1919 roku. Osierocony w wieku 13 lat wraz z 12-letnim bratem Antonim Alojzmem mieszkał w jednopokojowym mieszkaniu w Chodzieży. Tam też uczęszczał do szkoły. Aby mieć za co żyć, Tadeusz udzielał korepetycji i pisał artykuły dla lokalnej gazety. Antoni zaś sprzedawał swoje dzieła, w tym malowane pocztówki, rzeźby i rzeźby w drewnie. Udało im się ukończyć liceum. W tych trudnych czasach musieli spalić wszystkie meble w swoim mieszkaniu, aby się ogrzać. Gdy Tadeusz rozpoczął drugi rok studiów na Uniwersytecie Poznańskim, obecnie Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, a Antoni przygotowywał się do wstąpienia na akademię

⁸ The Kórnik Library of Polish Academy of Sciences keeps the original diary of Amelia Łączyńska (Sroka 2017).

sztuk pięknych, wybuchła II wojna światowa. Podczas wojny Antoni został przymusowo wysłany do pracy przez Arbeitsamt. Przez pierwsze trzy lata pracował jako robotnik rolny we wsi Swoboda w środkowej Polsce. Później wysłano go do majątku Witów na południu Polski. Tadeusz był członkiem polskiego podziemnego ruchu oporu. Przeżył wojnę między innymi dzięki znajomości wielu języków. Jak pisze w *How Languages Saved Me: A Polish Story of Survival* (Haska, Naumann 2019), tłumaczył niemieckie gazety dla rolników i instrukcje pracy dla francuskich jeńców wojennych. Czasem nawet podszywał się pod Niemców (np. ucieczka z Warmii do Poznania w 1940 – Haska, Naumann 2019: 46–47).

Po wojnie Tadeusz wrócił do Poznania. Miał nadzieję, że będzie kontynuować naukę, ale szkoła była w trakcie reorganizacji. Udał się więc do polskiej organizacji Western Union i poprosił o pracę na tzw. Ziemiach Odzyskanych. Polska objęła Ziemię Zachodnią, a granicę kraju stanowiła Odra. Tadeusz otrzymał skierowanie do miasta Derlow (obecnie Darłowo). Opisał je jako piękne, niezniszczone wskutek działań wojennych, małe miasteczko nad Morzem Bałtyckim. Ludność polska zaczęła je zasiedlać, natomiast Niemcy wyjeżdżać za Odrę.

Miasteczko najpierw stanowiło centrum niemieckiego dowództwa. Kiedy Niemcy opuścili je, wkroczyła armia radziecka i Derlow stało się siedzibą radzieckiego generała. Tadeusz zameldował się u burmistrza Stanisława Dulewicza, przymusowo wysłanego przez Niemców do Darłowa do pracy. Po wyzwoleniu miasta został jego burmistrzem. Jako profesor marzył o zorganizowaniu w tym mieście polskiej szkoły średniej. Dulewicz był również dyrektorem gimnazjum. Zaproponował Tadeuszowi dwie posady. W ciągu dnia Tadeusz pomagał przywrócić polską administrację w mieście. Organizował niektóre wesela, w tym ślub obecnej mieszkanki Darłowa Brygidy Jerzewskiej. Był sekretarzem sześcioposadowego zarządu miasta, do którego należeli: burmistrz Stanisław Dulewicz, Piotr Paul, Anna Villier, Zbigniew Czarnecki i Ludwik Dzierzanowski. Tadeusz pracował także w komisji, której zadaniem była zmiana niemieckich nazw ulic na polskie. Wieczorami Tadeusz nauczał języka polskiego i literatury, języków łacińskiego i francuskiego. Pracował po 12–14 godzin, ale mimo to był bardzo szczęśliwy. Do gimnazjum uczęszczali młodzi ludzie, którzy przez ponad pięć lat pozbawieni byli możliwości kształcenia. Bardzo chcieli się uczyć, a dla Tadeusza nauczanie ich było prawdziwą przyjemnością.

W czasie pracy w szkole w Darłowie Tadeusz poznał swoją przyszłą żonę Jadwigę. Jej rodzice nazwali ją imieniem św. Jadwigi Śląskiej (1178/80–1243) i Królowej Jadwigi (1373/4–1399). Tadeusz po raz pierwszy zobaczył Jadwigę na koncercie, na którym była ze swoją przyjaciółką

Danką. Była to miłość od pierwszego wejrzenia. Podczas przerwy Tadeusz podszedł do Jadwigi i się przedstawił. Dwa dni później wysłał jej różę i list z prośbą o spotkanie. W Polsce we wrześniu 1945 roku zdobycie kwiatów było prawie niemożliwe, wywarł więc na swojej wybrance ogromne wrażenie. W przyszłości, kiedy Tadeusz przynosił kwiaty Jadwidze podczas ich małżeństwa, trwającego 57 lat, to zawsze wywoływał uśmiech na jej twarzy.

Tadeusz oświadczył się na moście nad Wieprzą w świetle księżyca. Obiecał Jadwidze, że zawsze będzie miała wszystko, czego będzie potrzebować. Ich ślub odbył się 18 września 1946 roku. Był skromny i cichy. Jedynym członkiem rodziny, który w nim uczestniczył, był brat Tadeusza Antoni. Oficjalnymi świadkami byli Stefania Danuta Grunwald, urzędniczka zamieszkała w Darłowie przy ul. Cegielnianej 24, oraz Jan Koczarski, urzędnik mieszkający w Darłowie przy ul. Morskiej 69. Choć Tadeusz był nauczycielem, to rodzice Jadwigi przez pewien czas byli do niego sceptyczni nastawieni. Pochodzili z Warszawy, z dużego miasta i postrzegali go jako chłopca ze wsi. Mieli nawet uprzedzenia co do koloru jego oczu. Mieszkańcy miast bowiem, tak jak rodzice Jadwigi, częściej mieli brązowy kolor oczu, a Polacy zamieszkujący wieś zazwyczaj niebieski. W szczególności matka Jadwigi nie ufała błękitnym oczom Tadeusza. Teściowa martwiła się również o to, że działając w ruchu oporu podczas wojny, narażał Jadwigę na niebezpieczeństwo. Jadwiga po wprowadzeniu się do domu Tadeusza w Darłowie razem ze swoją matką znalazły granaty w szafce na porcelanę i karabiny pod łóżkiem. Były tak przerażone, że potajemnie zakopały broń na podwórku. Posiadanie broni było wówczas nielegalne i wiązało się z natychmiastową egzekucją.

Jadwiga i Tadeusz mieszkali w dużym, pięknym domu i wszystko było idealne (Ryc. 2). Jedynym utrapieniem Jadwigi były dokuczliwe komary w cieplejszych miesiącach. Tadeusz przeczuwał, że nauczanie i życie w tym małym miasteczku, ta prawdziwa przyjemność, mogą się skończyć, czuł, że coś niedobrego się wydarzy. Mianowicie, wraz z otwarciem przez Urząd Bezpieczeństwa biura w Darłowie w budynku przy rynku zaczęły się dziać różnego rodzaju nieprzyjemne rzeczy.

Podczas pracy w gimnazjum Tadeusz był bardzo aktywny politycznie. On i kustosz tutejszego zamku, Amelia Łączyńska, założyli oddział Polskiego Stronnictwa Ludowego (PSL) (Walkiewicz, Żukowski 2005). Tadeusz pełnił funkcję sekretarza miejskiej rady narodowej, reprezentująca PSL (Ryc. 3). Komuniści chcieli zlikwidować tę partię. Znaczna część Polaków należała do PSL, choć nie mieli nic wspólnego z rolnictwem. Przyjaciele namówili Tadeusza na kandydowanie do sejmu w wyborach w styczniu 1947 roku. Wybory miały być „wolne i demokratyczne”. Chcieli,

aby reprezentował ich w Warszawie. Tadeusz przyjął nominację. Nie była to jednak rozsądna decyzja, biorąc pod uwagę bezpieczeństwo. Otrzymał ostrzeżenia, że jeśli nie zrezygnuje z przynależności do partii przeciwnej komunizmowi, to będzie to katastrofalne dla niego, grożono mu więzieniem. Ale to były tylko plotki. Groźby pochodziły od komendanta tajnej policji. Ludzie przychodzili do Tadeusza i prosili, by był ostrożny. Tadeusz był młody, pełen optymizmu i energii. Zdecydował, że nie może bać się komendanta. Większość ludzi, których znał, była po jego stronie, więc zlekceważył ostrzeżenia.

Tadeusz był naiwny. Wojska radzieckie okupowały Polskę, a partia komunistyczna nigdy nie pozwolił opozycji wygrać wyborów. Aresztowali Tadeusza jeszcze w grudniu, przed wyborami styczniowymi. Było to prewencyjne aresztowanie uniemożliwiające mu walkę o miejsce posła. Komuniści doszli do wniosku, że nikt nie zagłosuje na niego, gdy będzie w więzieniu. 7 grudnia 1946 roku Tadeusz pracował w swoim biurze w gimnazjum. Komendant Urzędu Bezpieczeństwa przysłał po niego dwóch żołnierzy z karabinami. Tadeusz nie chciał z nimi jechać, ale powiedziano, że w razie odmowy będą zmuszeni użyć siły. Więc poszedł.

Szef polskiej tajnej policji początkowo był dla Tadeusza bardzo miły. Komendant rozpoczął przesłuchanie. Pytał o to, czy przed wojną był właścicielem jakiś fabryk, czy był kapitalistą z dużym majątkiem rolnym czy może bankierem. Tadeusz odpowiedział stanowczo: „Nie. Jestem osobą pracującą. Jestem nauczycielem”. Komendant spytał: „Więc dlaczego jesteś po drugiej stronie? Dlaczego nie jesteś z nami? Jesteś jednym z nas. Powinieneś być po naszej stronie, po stronie robotników”. Miał na myśli partię komunistyczną. Mój dziadek odpowiedział: „Nie zamierzam zmieniać mojej przynależności politycznej, ponieważ chcę, aby Polska była Polską, a nie republiką sowiecką”. Wyjaśnił też, że chce się upewnić, że Polska będzie wolna od wszelkich ingerencji innych mocarstw. Komendant bardzo się rozgniewał. Poinformował, że udaje się na obiad do restauracji z pewną osobą przyslaną z Warszawy, która ma pomóc pozbyć się ludzi takich, jak mój dziadek. Miał nadzieję, że Tadeusz zmieni zdanie, zanim on wróci z restauracji. Natychmiast po wyjściu komendanta do pokoju wszedł żołnierz, otworzył klapę w podłodze i popchnął Tadeusza do piwnicy. Poinformował, że otrzymał polecenie wypuszczenia dziadka o północy, kiedy wróci komendant.

Tadeusz znalazł się w ciemności w wodzie prawie po kolana. Kiedy próbował wstać, nie mógł, bo nie było wystarczająco miejsca. Musiał kucnąć. Zrozumiał, że zrobiono tak po to, aby zmusić go do zmiany zdania. Później wspominał, że zastanawiał się, jak długo pozostanie w piwnicy. O północy drzwi się otworzyły. Żołnierz wyciągnął go z dziury, kazał

usiąść na krześle w biurze i czekać na komendanta, który w każdej chwili może wrócić.

Tadeusz wiedział, że przebywał w piwnicy od czterech godzin, ponieważ słyszał bicie zegara na wieży ratusza. Rozejrzał się po biurze i zauważył, że jakiś mężczyzna śpi na kanapie i chrapie. Kiedy się obudził i podniósł wzrok, zapytał: „Kim jesteś?”. Tadeusz odpowiedział pytaniem: „A ty? Kim jesteś?”. Mężczyzna rzekł: „Nie martw się, jestem tylko chłopem z wioski. Zabiłem dwóch rosyjskich żołnierzy, ale nie martwię się, ponieważ jestem członkiem partii komunistycznej. Polka, która jest właścicielem farmy, wezwała mnie do pomocy w powstrzymaniu rosyjskich żołnierzy przed kradzieżą krowy z jej gospodarstwa. Zastrzeliłem złodziei, gdy odmówili zwrotu krowy. Nic mi się nie stanie, ponieważ jestem członkiem partii komunistycznej. Ci dwaj żołnierze byli dezertierami, więc słusznie zabiłem ich za kradzież. Podpiszę tylko raport i będę wolny. Czekam tylko na powrót komendanta. Ale ty masz kłopoty. Czy twoje nazwisko to Haska? Słyszałem jak komendant Urzędu Bezpieczeństwa powiedział przez telefon, że masz zostać przetransportowany do innej miejscowości, w której znajduje się więzienie. Lepiej zniknij przed ranem”.

Tadeusz bał się, że mężczyzna chce namówić go do ucieczki i jeśli się zgodzi, to będą próbować go zabić. Myślał, że to prowokator. Później mężczyzna zasnął i znów zaczął chrapać. Tadeusz bał się zrobić coś nierozsądnego, ale kiedy usłyszał dzwon z wieży bijący pierwszą godzinę w nocy, potem drugą, potem trzecią, a potem czwartą, postanowił, że musi uciekać. Wiedział o przywódcach partii, którzy zostali aresztowani i nikt więcej o nich nie słyszał. Jediną szansą na przetrwanie było znalezienie sposobu na ucieczkę z więzienia. Myślał o swoim o dwa lata młodszym kuzynie Józefie Otto Rogatty, który uciekł z więzienia rok wcześniej. Studiował we wsi Ninino na północ od Poznania, gdzie przed wojną znajdowało się Małe Seminarium Misji Afrykańskich. Na początku wojny naziści go aresztowali. Po wielu nieudanych próbach uciekł 14 stycznia 1945 roku. A kilka lat później został księdzem.

Pokój, w którym przebywał Tadeusz, znajdował się na parterze. Kiedy wyrzwał przez okno, zauważył, że otaczające budynki mają trzy piętra i są połączone w kwadrat. Zauważył też, że strażnik co jakiś czas znika na około 10–15 minut. To była jego szansa na ucieczkę.

Tadeusz przez niezablokowane okno wydostał się na dziedziniec, z którego nie było wyjścia. Podniósł wzrok i nie mógł uwierzyć, że nikt nie strzelał do niego. Ściany były płaskie i nie miał się czego trzymać. Rozejrzał się i zobaczył rurę spustową rynny, po której mógł wspiąć się na dach. Był dość silny i młody. Kiedy znalazł się na dachu, musiał wymyślić, jak z niego zejść. Uznał, że warto zaryzykować zejście od strony uli-

cy, trzymając się rynien. Skoczył na niższy dach, a z niego na ziemię. Udało mu się uciec. Wiedział, że nie miał dużo czasu na spotkanie z żoną Jadwigą, ponieważ ich dom na pewno wkrótce będzie obserwowany. Krótco przed aresztowaniem dowiedzieli się, że Jadwiga spodziewa się ich pierwszego dziecka. Ponieważ Jadwiga, będąc w salonie fryzjerskim, widziała Tadeusza idącego w towarzystwie dwóch żołnierzy, wiedziała, że może wydarzyć się coś złego. Gdy uciekając z więzienia Tadeusz wstąpił do domu, Jadwiga dała mu bochenek chleba i pieniądze oraz kazała uciekać. Przechowywał ten kawałek chleba przez całe swoje życie. Twardy jak skała był przypomnieniem ich miłości. Podała też Tadeuszowi adres swoich rodziców w Warszawie. Zatrzymał się na chwilę w domu przyjaciela, gdyż próbował zdobyć dodatkowe pieniądze i ubrania, by móc szybko opuścić kraj. W końcu Tadeusz udał się na dworzec kolejowy. Wiedział, że nie będzie mógł kupić biletu w Darłowie, ponieważ tajna policja prawdopodobnie już powiadomiła lokalny dworzec kolejowy. Poszedł więc do sąsiedniego miasta. Tam spotkał się z szefem lokalnej PSL, który zapewnił mu schronienie. Posłał on swoją córkę na dworzec po bilet do Warszawy. Tadeusz mając bilet, wrócił na stację. Wskoczył do pociągu z drugiej strony stacji, gdzie nikt go nie mógł zobaczyć.

Kiedy Tadeusz był przetrzymywany przez Urząd Bezpieczeństwa w Darłowie, żołnierz zabrał mu wszystkie dokumenty tożsamości i pieniądze. Jadąc pociągiem do Warszawy, obawiał się, że do przedziału wejdzie patrol wojskowy i poprosi o dokumenty. Myślał, że zdenerwowanie widać na jego twarzy i to go zdradzi. Zauważył, że ktoś w jego przedziale czyta gazetę i od czasu do czasu na niego spogląda. Nieznajomy podszedł do Tadeusza i ukradkiem wręczył mu żółtą kartę identyfikacyjną. Powiedział: „Zapamiętaj to imię, miejsce i datę urodzenia”. Potem opuścił przedział.

Tadeusz spojrział na żółty papier, zapamiętał informacje i zastanawiał się, co się właściwie wydarzyło. Postępował zgodnie z instrukcjami mężczyzny. Schował żółty dokument do kieszeni. Około piętnaście minut później patrol wojskowy wszedł do przedziału Tadeusza i poprosił o pokazanie żółtej karty. Tadeusz był bezpieczny. Myślał później o tym spotkaniu i uznał, że człowiek, który dał mu dokument, musiał być kimś z polskiego podziemia, kimś pomagającym ludziom próbującym uniknąć kłopotów w kraju okupowanym przez ZSRR. Tadeusz nazwał tego człowieka swoim aniołem stróżem.

Podczas podróży zastanawiał się, jak szybko zmieniło się jego życie. Ożenił się z Jadwigą 18 września 1946 roku. I wiedli razem cudowne życie. Następnie 7 grudnia został aresztowany. Po przyjeździe do Warszawy Tadeusz udał się do domu rodziców Jadwigi. Drzwi do mieszkania otwo-

rzyła teściowa Władysława Borzym Trzebińska, która zemdlła na jego widok! Pomógł jej mąż Jan. Kiedy kobieta odzyskała przytomność, Tadeusz zapytał: „Co się stało?”. Po chwili odpowiedziała: „Jeszcze kilka minut temu byli tutaj agenci Urzędu Bezpieczeństwa i przeszukiwali dom.”. Ku wielkiemu zdziwieniu Tadeusza zabrali słoik z jego wyrostkiem robaczkowym! Usunięto mu wyrostek robaczkowy podczas wojny bez znieczulenia. Teraz wydaje się to dziwne, ale Tadeusz trzymał go w konserwancie w słoiku. Tajna policja przeszukiwała dom i zażądała alkoholu od jego teściów. Zauważyli ten słoik i zaczęli z niego pić.

Dla Tadeusza stało się oczywiste, że pobyt w tym domu nie jest bezpieczny. Poszedł więc do domu wujka Jadwigi na przedmieściach Warszawy. Tam dowiedział się, że wszyscy inni członkowie jego partii w Darłowie zostali aresztowani. Ale nie mieli tyle szczęścia, by uciec.

Wciąż myślał o tym, jak został niesprawiedliwie aresztowany. Miał najlepsze intencje. Jako nauczyciel gimnazjum nie mógł zrozumieć, dlaczego partia komunistyczna chciała zniszczyć partię polityczną, do której należał. Premier polskiego rządu na uchodźstwie w Londynie Stanisław Mikołajczyk powrócił do Polski w 1946 roku, aby zostać wicepremierem i odbudować partię polityczną, do której należała znaczna część Polaków – Polskie Stronictwo Ludowe. Ta partia była związana z polską tradycją, była demokratyczna i w opozycji do partii komunistycznej. Celem było utrzymanie Polski jako kraju wolnego, bez powiązań ze Związkiem Radzieckim. Teraz, kiedy Mikołajczyk wrócił do kraju, Polacy poczuli, że nadszedł czas, aby dokonać wyborów i przekonać się, kto jest za utrzymaniem niezależności Polski. Stalin zgodził się z Churchillem i Rooseveltem, że Polska powinna mieć demokratycznie wybrany rząd.

Tadeusz postanowił spotkać się z urzędnikami państwowymi, aby protestować przeciw aresztowaniu. Był naiwny, ale w tamtym czasie czuł, że jego obowiązkiem jest próba pokazania lokalnym władzom partii komunistycznej, że Polska nadal ma system demokratyczny w sensie zachodnim. Po wysłuchaniu jego historii radca prawny zalecił mu wyjazd za granicę. Próbował przekonać Tadeusza, że jedna osoba nie jest w stanie sprzeciwić się władzy komunistów i że jest to jedyny sposób na przetrwanie.

Tadeusz nadal nie wierzył w słuszność opuszczenia kraju, więc udał się do biura PSL, którym kierował premier Stanisław Mikołajczyk. Mikołajczyk był na konferencji, ale jego zastępca Stefan Korboński przyjął Tadeusza. Tadeusz zapytał: „Co powinienem zrobić? Zostałem aresztowany 7 grudnia 1946 roku. Mieszkańcy w Darłowie powiedzieli mi, że mam być kandydatem PSL w wyborach w styczniu 1947 roku. Nie pozwalamo mi organizować kampanii wyborczej. Gdzie jest wolność? Co się dzie-

je?”. Korboński odpowiedział: „Wszystko jest w porządku z partią tutaj w Warszawie. Tutaj wszystko idzie tak dobrze, że teraz mamy nawet własną gazetę.”. Tadeusz powiedział: „W stolicy jesteście traktowani jak legalna partia polityczna, ale na prowincji jesteście wtrąceni do więzienia. Myślałem, że będziesz w stanie mi pomóc?”. Odpowiedział: „Tak, mamy takie możliwości. Musiało to być jakieś nieporozumienie.”. Tadeusz odpowiedział: „Reszta członków kierownictwa mojej partii w Darłowie została aresztowana. Byłem szczęściarzem – jedynym, który uciekł. Reszta nie miała szczęścia. Wszyscy nadal są w więzieniu.”. Korboński rzekł: „Idź do prokuratora w Darłowie i powiedz mu, że ze mną rozmawiałeś, a on pozwoli ci odejść, bo oczywiście aresztowanie ciebie jest nielegalne.”. Ale Tadeusz odpowiedział: „Nie wrócę tam. Wiem, że nie będą słuchać. Nie znają ciebie ani premiera i lekceważą istnienie naszej partii, ponieważ są komunistami. Wprowadzają dyktaturę komunizmu. Wy jesteście tutaj, w Warszawie. Ale na prowincji jest destrukcyjnie.”. Korboński na to: „Zmień swoje nazwisko i wyjedź do innej części kraju, na przykład do Polski Wschodniej.”. Tadeusz powiedział: „Jestem żonaty, moja żona spodziewa się dziecka i nie mogę tego zrobić. Żyłem w strachu podczas okupacji niemieckiej przez pięć i pół roku i nie chcę tego więcej robić. Jestem w Polsce i chcę, aby Polską rządził polski demokratyczny rząd.”. Korboński odrzekł: „My też tego chcemy, ale droga jest długa, aby to osiągnąć. A może przyłączysz się do partyzantki?”. Tadeusz powiedział: „Miałem dość tego podczas okupacji niemieckiej. Czy spodziewasz się, że będę strzelał do innych Polaków tylko dlatego, że są czerwoni, a ja nie jestem czerwony? Nie, nie chcę powtarzać tego, co stało się w Hiszpanii, gdzie Hiszpanie się nawzajem zabijali”. Korboński ostatecznie powiedział Tadeuszowi, że jedyne co można zrobić, aby przeżyć, to po prostu opuścić kraj. Nie było innego wyjścia.

Tadeusz był rozczarowany. Nie mógł wrócić do domu rodziców żony, ponieważ szukała go tam tajna policja. Poszedł więc do domu wuja w Warszawie, gdzie później dołączyła do niego Jadwiga. Próbując odebrać się od rozpaczliwej sytuacji, wybrali się do teatru na *The Devil's Disciple* („Uczeń diabła”).

Tadeusz postanowił uciec z Polski. Wsiedli do pociągu jadącego do granicy z Czechosłowacją. Tadeuszowi było trudno zostawić ciężarną żonę, ale Jadwiga powiedziała, że jest to ich jedyne wyjście. Obiecał, że wróci jak najszybciej i zabierze ją, co zrobił po dziewięciu miesiącach.

Dawna koleżanka Tadeusza z Darłowa – Amelia Łączyńska – napisała w swoim dzienniku (2017: 35), że kilka miesięcy po jego ucieczce dowiedziała się, że dotarł do Gdańska. Tam zaprzyjaźnił się z ludźmi robiącymi sieci rybackie. Po ucieczce do Szwecji Tadeusz napisał list do

Amelii, która później została pisarką. Poinformował w nim, że on i Jadwiga są bezpieczni (Ryc. 4). Tadeusz pisał do Amelii co kilka lat, aż do jej śmierci w 1993 roku.

Tadeusz i Jadwiga doczekali się syna Marka, który niestety zmarł kilka dni po urodzeniu w Polsce. Po kilku latach spędzonych w Szwecji Tadeusz i Jadwiga wyemigrowali do Stanów Zjednoczonych (Tarnowski 2009: 145), gdzie urodziła się ich córka Christine. Tadeusz przez 35 lat nauczał w Army Language School, później znanej jako Defense Language Institute w Monterey w Kalifornii.

Po wojnie brat Tadeusza Antoni został znanym artystą w Krakowie.

Bibliography

- HASKA T.L., NAUMANN S. 2019. *How Languages Saved Me: A Polish Story of Survival*, Virginia Beach, VA: Koehler Books.
- ŁĄCZYŃSKA A. 2017. Zachód – powojenne lata, [w:] *Darłowskie Zeszyty Muzealne*, z. 1, K. Kontowski, M. Matejek, K. Matusiak, R. Potomska (red.), Darłowo: Zamek Książąt Pomorskich–Muzeum w Darłowie, 19–43.
- SROKA J. 2017. Amelia Łączyńska i jej wspomnienia z Darłowa, [w:] *Darłowskie Zeszyty Muzealne*, z. 1, K. Kontowski, M. Matejek, K. Matusiak, R. Potomska (red.), Darłowo: Zamek Książąt Pomorskich–Muzeum w Darłowie, 17–18.
- TARNOWSKI A. 2009. 12 lat na Zamku w Darłowie, [w:] *Zaraz po wojnie. Zapis pierwszego dwudziestolecia we wspomnieniach osadników w powiecie sławieńskim*, J. Sroka (red.), Sławno: Fundacja „Dziedzictwo”, Wydawnictwo „Margraf”, 97–226.
- WALKIEWICZ L., ŻUKOWSKI M. 2005. *Darłowo. Zarys dziejów*, Darłowo: Darłowski Ośrodek Kultury w Darłowie.

Tadeusz Leon Haska in Darłowo, Polen, 1945–1946

Zusammenfassung

Die Enkelin von TLH ist Professorin für Wirtschaft und Verwaltung an der University of the Pacific in Stockton, Kalifornien. Im Jahr 2019 hat sie die Biographie ihres Großvaters herausgegeben. Im Vortrag beschreibt sie die Episode seines Lebens in Darłowo, die unruhige Zeit des Aufbaus des Kommunismus in Polen nach dem Kriege. Die neue Staatsform wurde von der Sowjetunion zur Vernichtung der Opposition vorgeschrieben. TLH war zu der Zeit im Magistrat der Stadt beschäftigt und gleichzeitig Lehrer am Lyzeum. Da er die Volks-

partei on Mikołajczyk unterstützte, wurde er von der Geheimpolizei verhaftet. Es gelang ihm über Schweden in die USA zu fliehen. Nach vielen Schwierigkeiten konnte er dort einen Neuanfang beginnen. Er war lange Jahre Sprachwissenschaftler an dem Defense Language Institute of Monterey und ein bekannter Autor wissenschaftlicher Arbeiten.

Fundacja „Dziedzictwo” powstała w 1991 roku w Sławnie. Jej celem jest szeroko rozumiana ochrona zabytków archeologicznych ziemi sławieńskiej, a także ochrona krajobrazu kulturowego, którego częścią jest dziedzictwo archeologiczne. Działalność Fundacji polega na finansowaniu i organizacyjnym wspieraniu badań naukowych, publikowaniu i upowszechnianiu wyników tych badań, wspomaganiu działalności konserwatorskiej, współpracy z władzami lokalnymi w aktywnej ochronie dziedzictwa kulturowego i włączaniu go w życie społeczne mieszkańców, prowadzeniu działalności popularyzującej zabytki i krajobraz kulturowy oraz uczestnictwo w procesie wychowania dzieci i młodzieży z położeniem nacisku na kształtowanie świadomości historycznej i szacunku dla świadectw przeszłości.

Od 2002 roku Fundacja wydaje serię pn. „Historia i kultura ziemi sławieńskiej” podejmującą problematykę procesów historycznych, kulturowych i przyrodniczych kształtujących przeszłe i współczesne oblicze ziemi sławieńskiej. Wszystkie publikacje Fundacji Dziedzictwo dostępne są na stronie: www.archeo.edu.pl/dziedzictwo

* * *

Fundacja „Dziedzictwo”
ul. Mielczarskiego 7/5, 76-100 Sławno
www.archeo.edu.pl/dziedzictwo

ISBN: 978-83-957115-2-7

